

sağlayamadı. Durumu iyi değerlendiren Emîr Atsız, Mısır'dan kaçıp kendisinin hizmetine giren İldenizoğlu ile birlikte hazırladığı 5000 kişilik Selçuklu ordusuyla Mısır'a yürüyüp Kahire yakınlarına geldi (1077) ve kendilerine karşı sevkedilen Fâtımî öncü kuvvetlerini bozguna uğrattı. Öte yandan Bedrücemâlî süratle tedbir alarak hazırladığı kalabalık bir orduyla harekete geçti. Bu arada Bedr b. Hâzım'ın 2000 atlısıyla Fâtımîler'e katılması sebebiyle Selçuklu ordusu daha da zayıfladı. Ayrıca Mısır'a kaçıp sığınan Emîr Şöklü'nün babası ve bir oğlu Atsız'ın ordusundaki kendilerine bağlı 700 Türkmen'le temas kurdular. Böyle bir durumda Kahire önlerinde Fâtımîler'le savaşa tutuşan Atsız, bu Türkmen atlılarının saflarını terketmesi sonucu Fâtımîler karşısında ağır bir yenilgiye uğradı ve güçlükle Dimaşk'a dönebildi (10 Receb 469 / 7 Şubat 1077). Bu yenilgi üzerine, hemen bütün Filistin ve Suriye'deki Selçuklu idaresinde bulunan şehir ve kaleler Fâtımî tâbiyetine geçti. Ancak Atsız daha sonra yeniden bir ordu teçhiz ederek başta Kudüs olmak üzere itaattan çıkan bütün şehir ve kaleleri tekrar hâkimiyeti altına aldı.

Öte yandan Atsız'ın Mısır seferinde mağlûp olduğunu, hatta öldüğü şayiasını duyan Sultan Melikşah, onun yerine kardeşi Gence Valisi Tâcüddevle Tutuş'u Suriye ve Filistin Selçuklu melikliğine getirdi. Kumandası altına verilen Selçuklu emîrleri ve ordusuyla birlikte Diyarbekir civarına gelen Tutuş, Atsız'ın Mısır seferinde ölmediğini öğrenince durumu Sultan Melikşah'a bildirdi. Aldığı emir üzerine de Halep önlerine gelip şehri kuşattı (1079). Bu sıralarda, Nasrüddevle el-Cüyüşî kumandasında Mısır'dan sevkedilen kalabalık bir Fâtımî ordusu önce Filistin'i, daha sonra da Güney Suriye'yi ele geçirip Atsız'ın savunduğu Dimaşk'ı kuşatmakta idi. Fâtımî ordusuna karşı koyamayacağını anlayan Atsız Tutuş'u yardıma çağırarak zorunda kaldı. Halep kuşatmasını terk ederek Dimaşk'a gelen Tutuş, Fâtımîler'i geri çekilmek zorunda bıraktı ve şehre girdi. Emîr Atsız itaat arzettiyse de Tutuş kendisini karşılamakta geç kaldığını ve kardeşiyle birlikte bir komplo hazırladığını bahane ederek Atsız'ı yayının kirişleriyle boğdurdu. Böylece Dimaşk'ı ele geçirerek burada Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti'ni kurdu (1079).

Suriye ve Filistin'in büyük bir kısmını fethederek Selçuklu sınırları içine alan ve kendisine "el-melikü'l-muazzam" lakabı verilen Atsız, Selçuklu hânedanı gibi Oğuzlar'ın Kınık boyuna mensuptu. Emirliği sırasında halka daima âdil davranmış, ağır vergileri azaltmış veya tamamen kaldırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 31-38; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 63-90; "Atsız", *İA*, II, 6; Cl. Cahen, "Atsız b. Uvak", *El²* (İng.), I, 750-751.

ALİ SEVİM

ATTÂB b. ESİD

(عتاب بن أسيد)

Ebû Abdırrahmân Attâb b. Esîd b. Ebi'l-İs b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 13/634)

Sahâbî,

Hz. Peygamber'in Mekke valisi.

Hicretten on üç yıl önce (610 m.) Mekke'de doğdu. Mekke'nin fethedildiği gün (17 Ramazan 8/8 Ocak 630) müslüman oldu. Hz. Peygamber Huneyn Seferi'ne çıkacağı esnada onu Mekke valisi tayin etti. Attâb bu göreve getirildiği sırada yirmi yaşlarındaydı. Mekke'nin fethedildiği yıl hac emirliği görevini de o yaptı. Kaynaklar, oldukça genç yaşta Mekke valisi olan Attâb'a Hz. Peygamber'in günde bir dirhem veya yılda 400 dirhem, yahut kırk ukiyye (1600 dirhem) maaş bağladığına dair farklı rivayetler kaydederler. Fazilet sahibi, dirayetli bir sahâbî olan Attâb b. Esîd, bu görevini Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında da sürdürdü ve hicretten on üçüncü yılında Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiği 22 Cemâziyelâhir 13 günü (23 Ağustos 634) o da Mekke'de vefat etti. Bazı kaynaklarda ise Hz. Ömer'in hilâfetine son yıllarında (23/644) vefat ettiği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 440, 500; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 123; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 362; İbn Mâce, *Şerhu Edebi'l-kâdi* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1977-79, II, 14-15; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 556-557; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 368; İbn Hacer, *el-İşâbe*, V, 211-212; a.m.lf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 88; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, I, 264; Fahrreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979, s. 113; "Attâb", *El²* (İng.), I, 751.

FAHRETTİN ATAR

ATTÂBÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الطائبي)

Ebû Nasr (Ebû'l-Kâsım)

Zeynüddîn Ahmed b. Muhammed

b. Ömer el-Attâbî el-Buhârî

(ö. 586/1190)

Hanefî fakihî ve tefsîr âlimi.

Buhara'nın Dârü Attâb (Attâbiyye) mahallesine nisbetle Attâbî diye anılır. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Vefat tarihi olarak bazı kaynaklar 582 (1186) yılını da zikretmektedir. Mâverâünnehir Hanefî ulemâsı arasında önemli bir yeri olan Attâbî, özellikle fetva kitabıyla ve Hanefî mezhebinin temel kaynaklarına yaptığı şerhlerle tanınmıştır. Meşhur Hanefî fakihlerinden Şemsüleimme el-Kerderî de Attâbî'nin talebesi olup kendisinin *Şerhu'z-Ziyâdât*'ı rivayet etmiştir.

Eserleri. 1. *Câmi'ü (Cevâmi'ü) l-fıkḥ*. İlk Hanefî kaynaklarına dayanan ve Ebû Hanîfe ile talebelerinin görüşleri yanında mütekaddimîn ve müteahhirîn Hanefî âlimlerinin verdiği fetvaları da kapsayan eser *el-Fetâvâ'l-Attâbiyye* adıyla tanınmış olup daha sonraki Hanefî fıkḥ kitaplarında, özellikle "fetâvâ"larda kendisine atıflarda bulunulmaktadır (yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1559, 2289, 2385; Esad Efendi, nr. 1066; Mahmud Paşa, nr. 178; Şehid Ali Paşa, nr. 1042; TSMK, III. Ahmed, nr. 815). 2. *Şerhu'z-Ziyâdât* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1709, 1710; Çorlulu Ali Paşa, nr. 185/1; Molla Çelebi, nr. 47/1, 48). 3. *Şerhu'l-Câmi'ü'l-kebîr* (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 538). 4. *Şerhu'l-Câmi'ü's-şâgîr* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1685; Yenicami, nr. 435; Karâcebîzâde, nr. 102, 103; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 463; TSMK, III. Ahmed, nr. 729). 5. *Muhtaşarü'l-Câmi'ü'l-kebîr* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 605). 6. *Tefsîrül-Kur'ân (Tefsîrül-Attâbî)*; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 89; eserlerinden bazılarının diğer kütüphanelerdeki yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 465; *Suppl.*, I, 289, 290, 291, 643).

BİBLİYOGRAFYA :

Dâvudî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessîrin*, I, 83-84; Sa-fedî, *el-Vâfi*, VIII, 74; Zehebî, *el-Müştebeh* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1962, II, 441; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, Bağdad 1962, s. 9; *Keşfü'z-zunûn*, I, 453, 563, 567, 570; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 87; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 36-37; Brockelmann, *GAL*, I, 465; *Suppl.*, I, 289, 290, 291, 643; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II, 140; Yusuf Ziya Kavakçı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâverâ al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 120; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 385, 432.

HALİT ÜNAL